

SPV jaro II

Kontakt: zportych@zahradnickaskola.cz

Plán individuálního studia, pokyny k samostudiu a úkoly během výuky
24. 2., příp. 25. 2. 2021.

3. A

Po základech demokracie, ústavě a LZPS se budeme věnovat politickým ideologiím, jejichž názvy jsou velice často používány v masmédiích, občas ovšem bez znalosti základního významu. Pokuste se proto prokousat následujícím přehledem a zkuste si uvědomit, o kterých ideologiích jste již slyšely, případně o nich máte alespoň základní povědomí.

Politické doktríny a ideologie

Doktrína - systematický soubor principů a názorů na určitý konkrétní problém

Ideologie - ucelený a obecný výklad společnosti, ze kterého vychází politický program určité skupiny. Je to soubor základních, obecných tezí, kdežto doktrína soubor názorů na konkrétní problém. Doktrína může vycházet z ideologie nebo být její součástí-ideologií je liberalismus, doktrínou liberalismu v ekonomice je laissez faire (omezení pravomoci vlády ve prospěch svobodného podnikání).

Pojem ideologie vznikl v době francouzského osvícenství, kdy lidé začali věřit ve vlastní rozum, že mohou vlastní činností něco změnit. Jednotliví filozofové a politikové pak přicházejí se svými teoriemi a naukami a snaží se objasnit příčiny některých jevů ve společnosti.

Jednotlivé ideologie mají **pak 4 základní funkce**, podle kterých je objasňují:

1. Vysvětlovací - vysvětluje nám politické události, jevy, dění, příčiny krizí, konfliktů, válek.
2. Hodnotící - dává nám kritéria a žebříčky hodnot, určuje, co je dobré a co je zlé.
3. Orientační - orientuje své stoupence k určité identitě, vědomí sounáležitosti; spojuje je v určité sociální skupině.
4. Programová - nabízí základní rysy politického programu.

Pojetí ideologie se průběhem času měnilo:

1. Negativní - především marxistické. Nejprve je materialistická základna společnosti, teprve potom duchovní nadstavba (tou je i ideologie, filozofie, morálka, umění). Duchovno je pouze odraz základny. Ideologie vytváří vládnoucí vrstvu, aby si obhájila kapitalistický společensko-ekonomický řád. Marx považoval ideologie za zbytečné, beztřídní společnost je nepotřebuje. Byla to ale právě marxisticko-leninská ideologie, která obhajovala totalitní režimy v komunistických zemích, kde legitimizovala stávající politický řád.

2. Pozitivní - některé ideologie mohou demokratický polit. řád upevňovat, jiné ho mohou zničit. Proto máme podrobit kritice všechny nauky, ideologie a názory. Jejich rozborem v nich můžeme odhalit pouhý soubor mýtů, iracionality.

3. Neutrální - ideologie je veškeré vědění lidstva. Je to princip, který pomáhá člověku orientovat se ve světě.

Negativní pojem ideologie poprvé použil Napoleon - všichni jeho odpůrci byli "ideology". Několik nejvýznamnějších ideologií:

Liberalismus

Jako ideologie vznikl v 17. století především v Anglii (whigové - předchůdci liberální strany). Samotný název je odvozen od latinského *libertas* (svoboda) a jeho ústřední hodnotou je právě svoboda jednotlivce a společnost takových svobodných jednotlivců. Svoboda v klasickém liberalismu je chápána jako svoboda od státu, autority, tradice, znamená jejich omezení, ale nikoli destrukci. Dává člověku značný prostor pro svobodné jednání, ale neříká, jak ho pozitivně naplnit (příčina kritiky). Chápe člověka jako egoistu, který je schopen všeho (T. Hobbes: "Člověk člověku vlkem").

Za první představitele je považován právě Thomas Hobbes a zejména John Locke - všichni lidé jsou si rovni, mají právo na život, majetek a svobodu.

Součástí liberalismu je i ekon. doktrína *laissez-faire* (=nechat dělat) - maximální omezení pravomocí vlády ve prospěch podnikání. Stát má jen chránit majetek a nezasahovat do ekonomických procesů. I dobře míněná regulace může vyvolat nežádoucí důsledky a porušit rovnováhu na trhu. Politicko - ekonomický program liberálů je spíš než na odstraňování důsledků zaměřen na jejich předcházení, místo snižování nezaměstnanosti na její předcházení podporou podnikání (snižování daní, protimonopolní regulace, odstraňování cel, kvót...).

Stát je chápán pouze jako "noční hlídač", má plnit pouze minimální funkce - ochrana svobody majetku občanů proti vnějšímu nepříteli, vnější obranná úloha, aby nám nikdo nezasahoval do naší svobody.

Momentálně existují dva proudy liberalismu

-*klasický (ekonomický)* - zdůrazňuje negativní svobodu proti pozitivní (svoboda od státu, institucí, autority), práva přirozená před pozitivními, na stát se dívá s nedůvěrou.

-*moderní (sociální)* - původ ve Francii, pozitivní smysl svobody, klasický se snaží o omezení pravomocí většiny, moderní o neomezenou pravomoc většiny.

Dnes patří liberalismus k nejrozšířenějším a nejvlivnějším ideologiím. U nás se k jeho principům hlásí především ODS.

Teoretikové liberalismu - Milton Friedman, Fridrich A. Hayek, James Buchanan, Robert Nozick, John Rawls.

Konzervatismus

Název pochází z latinského *conservare*, což znamená zachovat. Tato ideologie se snaží zachovat tradiční hodnoty, které zachovávají přítomný politický, sociální a ekonomický řád a které se s odstupem času jeví jako správné. Nestaví se proti společenskému vývoji, ale proti vývoji překotnému, revolucím, chaosu. Brání tzv. *status quo*. Změny přijímá jen postupně a ne moc často.

Zvyky a obyčeje jsou v různých společnostech různé, v těchto společnostech je pak i různé chápání konzervatismu, společně mají jen hájení tradic, které jsou ovšem v daném prostředí různé.

Vznikl v době osvícenství jako reakce na něj (zakladatel Edmund Burke). Osvícenství kladlo velký důraz na rozum, který je schopen vytvořit novou společnost na základě hesla volnost, rovnost, bratrství. Ruší tradiční hodnoty. Sám Burke zažil francouzskou revoluci, postavil se ostře proti ní - zničila instituci krále, aristokracie a církve. Stát podle něj vzniká přirozeným vývojem, stavěl se proti myšlence společenské smlouvy.

V 19. století byl konzervatismus v opozici k liberalismu a demokracii. Na liberalismu kritizoval přílišný důraz na svobodu, která má za důsledek sobecké jednání jednotlivce v neprospěch celku; demokracii její náplň, neboť si nedokázal představit, že by si lidé mohli vládnout sami.

Ve 20. století došlo k rozdělení konzervatismu na dva proudy, které se dají charakterizovat rozdílným názorem na ekonomiku-

1. *Tradiční* - zdůrazňuje spíše sociální jistoty a snižování nezaměstnanosti, což je důležité pro zachování politické stability.

2. *Libertariánský* - sblížení konzervatismu a liberalismu. Orientuje se především na tržní ekonomiku. V podobě politického působení jde o Margaret Thatcherovou a Ronalda Reagana - *thatcherismus* a *reagonomika* znamená syntézu liberálních názorů na ekonomiku a konzervativních postojů v politice.

V politickém programu se soustřeďují na ochranu rodiny, která je pro ně základní sociální institucí (proti interupcím, pornografii, zvýhodňování svobodných matek), na obranu společenského řádu (potírání kriminality, obchodu s drogami, extremismu).

Socialismus

Ideologie vedená ideálem sociální spravedlnosti, snaží se podřídit individuum společnosti, která si za svůj cíl vytyčuje dosažení obecného dobra nad individuální zájem. Odmítá soukromé vlastnictví výrobních prostředků a volnou konkurenci.

Reformní cesta k socialismu musí být slučitelná s demokratickými principy, čímž se zásadně liší od komunismu. Sám socialismus prodělal složitý vývoj a dnes se pod socialismus zahrnují i směry sociálně liberální a demokratické.

Východiskem je kritika kapitalistického ekonomického systému. Trh rozděluje bohatství, na kterém se podílejí kapitál i práce, to znamená všichni lidé, nespravedlivě, což vede k růstu sociálních rozdílů. Nerovnoměrnosti by měly být zmírněny - podpora zaměstnanosti, sociální jistoty (minimální mzda, sociální dávky), rovný přístup ke vzdělání.

Socialistické myšlenky se dají nalézt už u Platona v jeho Ústavě, dále u T. Mora, T. Campanelly.

Komunismus

Utopická (nereálnost cíle, dogmatické setrvávání na zastaralých zásadách) ideologie, která vychází z humanismu osvícenství, utopického socialismu a tzv. vědeckého komunismu (Marx, Engels). Cílem je naprogramovat a v praxi aplikovat optimální ekonomické, politické a sociální uspořádání společnosti (sociální inženýři) založené na společném vlastnictví výrobních prostředků a rozdělování dosaženého důchodu dle potřeb, což povede k vytvoření beztřídní a rovnostářské společnosti.

Stejně jako myšlenky socialismu i myšlenky komunismu lze objevit v díle Platona, Mora, Campanelly. Za samotného autora myšlenek je považován Karl Marx a Fridrich Engels. Stejně jako socialismus vychází z kritiky kapitalismu.

Výrobní síly (proletariát) se vyvíjí, ale výrobní vztahy (vykořisťování-nadhodnota) zůstávají neměnné. Kdo má skoukromé vlastnictví, má i výrobní síly. Aby se osvobodili dělníci, musí se zrušit i soukromé vlastnictví. Vykořisťování povede k tomu, že se proletariát vzbouří a násilím uskuteční revoluci, svrhnou kapitalistický řád a nastolí socialismus, který má vést k postupné přeměně v komunismus.

Proletariát je ale neuvědomělý, proto potřebuje stranu, proto tam musí být komunisté.

Tehdejší sociální strany hájily národnost, tu komunisté odmítali, jejich program měl mezinárodní charakter, dělníci se sdružovali v tzv. Internacionále.

Po Marxově smrti došlo k ideovému rozštěpení komunismu. Jedni pokračovali v Marxovým tezích, druzí se rozhodli pro totalitní ideologii - Lenin, Stalin.

Podle Lenina je třeba po násilné revoluci vytvoření diktatury, veškerá moc ve straně má být podřízena vůdci. Na to navázal Stalin, především rozvíjel myšlenku, že proletariát je neuvědomělý, proto by se revoluce měly uskutečňovat jen v zaostalých zemích.

Neomarxismus - myšlenkový směr rozšířený především v západní Evropě, smíchává marxistické a anarchistické prvky. Zejména intelektuálové a studentstvo. Dnes jsou za neomarxisty nepřesně označováni i zastánci generové vyrovnanosti, pozitivní diskriminace atd.

Fašismus, nacismus

fašismus - nacionálně šovinistické, rasistické hnutí, diktátorská forma vlády. Stojí ostře proti demokracii. Podporu získal ve všech sociálních vrstvách, zejména v době politických krizí. (Franko ve Španělsku - fašismus horních vrstev, Hitler v Německu - fašismus středních vrstev, Peron v Argentině - fašismus nižších vrstev).

nacismus-nacionální socialismus, ideologie vycházející z vypjatého nacionalismu, rasismu a některých prvků socialismu (kolektivismus, demagogie). Nade všemi je vůdce, odmítá demokracii, klade důraz na iracionalitu a psychologii davu, ve vztazích k ostatním národům je nadřazený a agresivní. Oficiální ideologie v Německu v letech 1935-1945.

Fašismus začal vznikat po první světové válce v Itálii, ve stejnou dobu vzniká v Německu nacionální socialismus (nacismus), který je doplněn o prvek rasové nadřazenosti.

Opírá se o 4 teoretické prameny:

1. Myšlenky o absolutistické formě vlády - Hobbes, Machiavelli. V čele státu má být panovník, který má neomezenou moc zákonodárnou a soudní.
2. Organicismus -19. století, vychází z biologie. Celek je důležitější než část, společnost je nadřazena jednotlivci, svobodný může být jen se státem.
3. Filozofie F. Nietzscheho - vůle k moci, nadčlověk
4. Teorie elit - schopná elita, neschopná masa, kterou je třeba vést

Ideologie fašismu je záměrně iracionální - vychází z mýtů, rasových předsudků, historické návaznosti na Řím (Třetí říše).

Mezi nejvýznamnější teoretiky Německa patří Adolf Hitler, bible fašismu - Mein Kampf. Zdůrazňuje důležitost rasové čistoty, staví se proti komunismu, demokracii. Rasová hierarchie - 1. Němci (áriji), 2. národy mající sloužit, případně se začlenit – germanizovat), 3. národy určené k likvidaci.

Rasismus

Spočívá v přesvědčení o nerovnosti lidských plemen, vzniklém záměnou rasy za národní etnikum nebo kulturním společenstvím v domněnce, že méněcenné rasy hubí vyšší svou mravní zkažeností. Politická ideologie, která se snaží legitimizovat biologické rozdíly mezi lidmi, tyto nerovnosti přenáší do společenské oblasti. Na základě pseudovědeckých poznatků dělí lidi na vyšší a nižší. Diskriminace se projevuje v několika oblastech:

1. Právní - nerovnost před zákonem (Norimberské rasové zákony)
2. Politické - nemají volební právo
3. Ekonomické - menší platy za stejnou práci
4. Společenské - předsudky
5. Kulturní - nepřítomnost práva vzdělávání v mateřském jazyce

Jedním z nejvýznamnějších teoretiků rasismu byl Francouz Gobineau, hierarchicky rozlišil bílou, žlutou a černou rasu. Dalším tvůrcem rasové teorie byl Angličan Chamberlain - bastardizace ras, biologicky hodnotnější rasy.

Mezi rasistické a nacionalistické teorie patří i sociální darwinismus. Jedná se o aplikaci Darwinova principu evolučního vývoje na společnost. Podle něho ve společnosti stejně jako v přírodě probíhá vývoj selektivně na základě přirozeného výběru. Jeho stoupenci tvrdí, že se mají označit ti slabší a vývoj urychlit tím, že se slabší vyhubí.

Oficiálně byl rasismus odsouzen až r. 1951 - byl vydán dokument UNESCO, který potvrzoval, že všichni lidé patří k druhu homo sapiens a pocházejí ze stejného předka.

V r. 1965 - OSN vydala Úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace, 21.3. se stal Dnem boje proti rasismu.

Některé formy rasismu - antisemitismus - za druhé světové války v nacistickém Německu. Byly schváleny tzv. Norimberské zákony, které zakazovaly míšení a sexuální styky s židovským obyvatelstvem. V konečném důsledku znamenaly holocaust - vyvraždění 6 milionů Židů.

-apartheid - v JAR po 2. svět. válce. Hovoří o oddělení ras. Od 90. let postupně odbouráván.

Boj proti rasismu - Martin Luther King, Nelson Mandela.

Nacionalismus

Ideologie upřednostňující politické, kulturní a ekonomické zájmy jednoho určitého národa.

Formuloval se v 18. století (středověk nacionalismus neznal) - Francie, Německo, Itálie; jako snaha o emancipaci národů v mnohonárodnostních státech, myšlenka národního sebeurčení.

Hledá historické role a vyšší poslání národa.

Stojí v opozici k liberalismu - jednotlivec se musí podřítit kolektivu-národu. Opírá se o národ a jeho podstatné znaky - zvyky, tradice, jazyk, kulturu, literaturu atd.

Nacionalismus se projevuje ve třech oblastech-

1. Politické - vytvoření národního státu
2. Kulturní - vybudování národního vědomí
3. Ekonomické - zaměřen proti zahraničnímu kapitálu, chrání domácí trh.

Nacionalismus má několik vývojových fází - může pomoci národu k sebeurčení (národní obrození u nás), ale může vést až k legitimizaci zločinu a bezpráví (fašismus se opíral o nacionalismus).

Radikální podoba nacionalismu – *šovinismus* - vyvyšování nad ostatní národy. Hnutí jsou vždy nebezpečná.

Anarchismus

Politická ideologie snažící se o zrušení státu a právního řádu a jeho nahrazení malými samosprávnými jednotkami. Nastolení má být provedeno většinou násilím, permanentní revolucí, chce destrukci státní byrokracie, kapitalistických podniků, církve, armády. Má mnoho podob - ekologický, revoltující...

Kritizují současný kapitalismus, protože nezaručuje spravedlivé rozdělování majetku.

Anarchismus se dělí na dva hlavní směry

individualistický - Max Stirner, zastává až extrémní egoismus, člověk může jednat, jak chce. Veškeré řízení věcí by přenesli na soukromou sféru, takový systém je pak založen na soukromém vlastnictví a svobodné konkurenci.

kolektivistický - zdůrazňuje naopak společné vlastnictví. Mezi nejvýznamnější teoretiky kolektivistického anarchismu patří Michail Bakunin a Petr Kropotkin.

Mezi těmito dvěma směry existuje mutualismus - komuna, vyvážený vztah mezi jedincem a celkem.

Je mnoho způsobů, jak chtějí dosáhnout svých cílů - cesta násilí (pumové útoky teroristických skupin - ETA, IRA), nenásilí-pacifismus (Gándhí, King).

Jeho význam je jen v rovině teoretické, svými myšlenkami ovlivnil řadu jiných ideologií (neomarxismus, feminismus, pacifismus...)

Feminismus

Ideologie ženského hnutí, které prosazuje společenské, ekonomické a politické zrovnoprávnění žen s muži. Vychází z toho, že tradiční společnost vždy snižovala funkci ženy. Poprvé vystoupila s požadavkem rovnosti mužů a žen Mary Wolstnecraftová (1792), pro feminismus bylo důležité 19. Století - zaměřilo se především na získání volebního práva. První zemí, kde si ho sufražetky vybojovaly, byl Nový Zéland (1893), poslední Švýcarsko (1971). Nejvýznamnější teoretičkou feminismu-Simone de Beauvoirová (Druhé pohlaví).

Ženské hnutí má mnoho podob - spolky, hnutí, sdružení; organizují kampaně, které se týkají potratů, pornografie, domácího násilí. Snaží se o zastoupení ve státních úřadech. Svých cílů chtějí dosáhnout různě, dle způsobu se rozlišují dvě linie

-*liberální* - zdůrazňuje osobní postavení ženy, nemá zůstat v domácnosti, ale seberealizovat se v zaměstnání.

-*socialistický* - ženy jsou součástí vykořisťované třídy, až se změní ekonomické řád, změní se i postoje k ženám

Existují i radikální směry feminismu -lesbický proud -muži jsou méněcenní, prosazuje separatismus, vznik sesterských komunit.

Environmentalismus

Ideologie představující soubor idejí, názorů a teorií usilujících o ochranu životního prostředí.

Ideově tak zastřešuje mnoho ekologických hnutí a organizací. Tvoří nadstavbu přírodním vědám - biologii, ekologii; některé proudy jsou ovlivněny východní filozofií (nenásilí).

Mladá ideologie (20. století), stojí v opozici ke všem dosavadním ideologiím - jen vykořisťují přírodu. Prosazuje decentralizaci a osobní zodpovědnost na nejnižších úrovních.

Je jak v společenské (Greenpeace, Duha, Děti Země), tak v politické sféře (Zelení, Piráti). Mají blíž k levici (kolektivní odpovědnost), ale spolupracují i s pravicí (vychovat jedince k ekologickému cítění). Některé proudy jsou velmi radikální -ekoterorismus- je třeba společnost vyburcovat.

<https://www.odmaturuj.cz/politologie/politicke-doktriny-a-ideologie/>